

УДК 321.347.1

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Наталія Олійник

*Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України,
кафедра суспільних дисциплін,
факультет підвищення кваліфікації та перепідготовки
пр. Шевченка, 9, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: olnata@ukr.net*

Висвітлено депутатську діяльність жінок у Верховній Раді України й органах місцевого самоврядування, проаналізовано представленість жінок у вищому керівництві українського парламенту й у представницьких органах влади на місцевому рівні. Особлива увага приділена кількісному та якісному аналізу законотворчої діяльності жінок-депутаток Верховної Ради України, тематиці поданих законопроектів. Авторка виділяє окремі аргументи щодо необхідності ширшого залучення жінок до депутатської діяльності.

Ключові слова: депутатська діяльність, жінки-депутатки, законотворча діяльність, законопроект.

На сучасному етапі Україна переживає період системного реформування, метою якого є побудова демократичної держави з розвиненим громадянським суспільством, високим рівнем економіки та культури. Реформи зачіпають усі соціальні групи, формують їхнє ставлення до процесів, які відбуваються у суспільстві, змінюють свідомість і, як наслідок – поведінку. Найчисельнішою соціальною групою сучасного українського суспільства є жінки, тому актуальним є наукове дослідження громадсько-політичної діяльності жінок, осмислення особливостей та форм їх політичної активності.

Вагомим показником гендерної рівності є кількісна і якісна участь жінок у політичних процесах та їх наявність у владних структурах держави на всіх рівнях. За висновками ООН, тільки паритетна участь чоловіків і жінок в структурах державної влади гарантує прийняття відповідальних політичних, економічних, соціальних рішень і забезпечує ефективний розвиток будь-якої держави. Тому метою даної статті є дослідження депутатської діяльності жінок як однієї із форм громадсько-політичної активності жінок в Україні періоду незалежності.

В дослідженні застосовується порівняльний метод для аналізу діяльності жінок-депутаток Верховної Ради України; статистично-аналітичний метод – для опрацювання великої кількості статистичних та біографічних відомостей про учасників законодавчого процесу. Для підбиття підсумків використовується системний та аналітичний метод.

Початки дослідження політичної активності жінок були здійснені західними політологами С. Бакстер, М. Баррет, Дж. Беккер, Р. Дарсі, Р. Коннелл, М. Ленсінг, М. Макінтош, Р. Метленд, П. Норріс, М. Росман, У. Рул, Д. Харевей, С. Керролл, Дж. Елштайн та ін. Серед вітчизняних дослідників проблематикою політичної діяльності жінок займаються І. Грабовська, Н. Грицяк, Н. Дармограй, І. Жеребкіна, О. Кісь, Л. Смоляр, О. Трофимова, О. Ярош та ін. Але проблема депутатської законотворчої діяльності жінок в українських наукових дослідженнях практично не піднімалася, а отже є перспективною для подальшого опрацювання і осмислення особливостей та форм політичної активності жінок в Україні.

Численні аргументи щодо необхідності збільшення жіночого представництва в структурах влади містить теорія представництва, яка ставить в основу принцип «природної справедливості» (або «символічної рівності»). За висловом С. Керолл, «більше представництво жінок розглядається як демократичне право, а відсутність активної участі жінок бачиться як індикатор того, що демократична система працює несправно» [Цит. за: 13, с. 95–98]. За цією логікою, законодавчий орган може функціонувати демократично тільки в тому випадку, якщо він діє як громадський форум для вираження всіх точок зору, відображає інтереси всіх груп суспільства.

Для аналізу взаємин жінок зі світом політики також була запропонована концепція маргіальності. На думку В. Клейн, яка висунула цю концепцію, людина одночасно живе в «двох різних світах», «двох культурних системах», одна з яких відповідно до стандартів, що переважають у суспільстві, розглядається як «вища щодо іншої». У цьому сенсі і жінок-політиків також оцінюють за двома шкалами, тобто одночасної відповідності двом стандартам – жіночості і політики, причому останній є вищим щодо першого і для того щоби відповідати йому потрібно знівелювати деякі норми традиційної жіночої ролі [13, с. 100–101]. Таким чином, жінки, намагаючись відповідати обом стандартам одночасно, виконують подвійну роботу. В результаті так мало жінок досягає політичних вершин.

Перші відносно демократичні парламентські вибори в Україні в березні 1990 р. призвели до різкого зменшення представництва жінок в законодавчих органах влади. Дослідники вважають, що основними причинами цього парадоксу демократизації було скасування системи квот (пропорційного представництва різних соціальних груп), яке за радянської системи носило декларативний і формальний характер [5, с. 583–584]. Аналіз політичної активності жінок у радянський період дає підстави стверджувати, що причиною цього є заміна формальної представницької участі у політичному процесі реальною, до якої жінки виявилися не готовими, тому що в часи радянської влади були втрачені традиції та навички самостійної політичної активності.

З часу проголошення незалежності України представництво жінок у Верховній Раді не досягало 10% (табл. 1).

Таблиця 1.
Склад депутатів Верховної Ради XII - XVI скликання

Верховна Рада	Питома вага, %	
	жінки	чоловіки
XII скликання (1990-1994 рр.)	3,0	97,0

XIII скликання (1994-1998 рр.)	5,7	94,3
XIV скликання (1998-2002 рр.)	8,1	91,9
XV скликання (2002-2006 рр.)	5,1	94,9
XVI скликання (2006-2007 рр.)	8,7	91,3
XVII скликання (вибори 30 вересня 2007 р.)	8,2	91,8

Джерело: Жінки і чоловіки в Україні : Стат. Збірник / Державний комітет статистики України; Відп. за випуск Ірина Калачева. – К.: Держкомстат України, 2001. – с. 75; результати за 2002 р., 2006 р., 2007 р. підраховано автором на основі даних офіційного сайту Верховної Ради України – www.rada.gov.ua.

Основними параметрами, за якими можна визначити результативність народних депутатів є їхня законотворча діяльність, а саме кількість внесених ними законопроектів та кількість депутатських запитів. Із 2823 законопроектів внесених на розгляд ВРУ V скликання 437 законопроектів були внесені жінками-депутатками [12]. Враховуючи те, що частка жінок-парламентарів у ВРУ V скликання складала 8,7% і ними було розроблено 15,5% внесених законопроектів, можна стверджувати, що законотворча діяльність жіночої частини парламенту є досить результативною. Найбільшу кількість законопроектів було внесено Н. Богашевою – представницею блоку «Наша Україна» (95 законопроектів, із них 82 стали чинними), К. Самойлик – членкинею фракції Комуністичної партії України (56 законопроектів, із них 30 стали чинними) та Ю. Тимошенко (42 законопроектів, із них 6 стали чинними). 8 із жінок-депутатів не внесли жодного законопроекту, серед них зокрема така досвідчена парламентарка як Т. Засуха (табл. 2). Іншою досвідченою парламентаркою – В. Семенюк також не було внесено жодного законопроекту, але ймовірно це можна пояснити, тим що вона припинила свої депутатські повноваження 12 вересня 2006 р., перейшовши на посаду Голови Фонду Держмайна України. Проаналізувавши внесені жінками-депутатками законопроекти, можна констатувати, що більшість з них стосується тієї сфери діяльності, у якій конкретна депутатка є найкомпетентнішою. Наприклад, усі 27 законопроектів запропонованих Т. Бахтеєвою, яка до обрання народним депутатом 25 років пропрацювала лікарем, зорієнтовані на вирішення проблем у медичній галузі. К. Самойлик, яка є Заслуженим учителем України (з 1997 р.), із запропонованих 56 законопроектів – 36 присвятила проблемам молоді, освіти та науки. Можна також стверджувати, що тематика законопроектів, підготовлених жінками-депутатками не обмежується лише гуманітарною чи соціальною політикою, вони стосуються і економічної та правової політики, галузевого розвитку, державного будівництва, установчих повноважень, організаційних питань та іншого [12].

Таблиця 2.

Результати законотворчої діяльності жінок-народних депутатів у ВРУ V скликання

Народний депутат	Дата набуття депутатських повноважень	Дата припинення депутатських повноважень	Кількість внесених законопроектів	Законопроекти, що стали чинними	Кількість депутатських запитів
Александровська А. О.	25.05.2006	23.11.2007	3	1	1
Антипенко І. В.	25.05.2006	23.11.2007	2	–	–
Бахтєєва Т. Д.	25.05.2006	23.11.2007	2 7	1 1	–
Білозір О. В.	25.05.2006	08.06.2007	7	3	–
Богатирьова Р. В.	25.05.2006	23.11.2007	2 3	1 0	–
Богашева Н. В.	25.05.2006	15.06.2007	9 5	8 2	–
Боднар О. Б.	25.05.2006	12.06.2007	2 6	6	3
Бондаренко О. А.	25.05.2006	23.11.2007	9	3	–
Бондаренко О. Ф.	25.05.2006	12.06.2007	9	5	1
Вершиніна І. С.	25.05.2006	23.11.2007	–	–	–
Вітенко О. А.	25.05.2006	23.11.2007	4	1	1
Гармаш Г. Ф.	25.05.2006	23.11.2007	–	–	–
Герасим'юк О. В.	25.05.2006	08.06.2007	8	4	–
Герман Г. М.	25.05.2006	23.11.2007	4	1	–

Горбенко Н. А.	20. 03.2007	23. 11.2007	2	–	–
Григорович Л. С.	25. 05.2006	08. 06.2007	7	1	8
Денісова Л. Л.	25. 05.2006	19. 06.2007	9	1	–
Єгоренко Т. В.	17. 10.2006	23. 11.2007	1	1	–
Заклунна- Мироненко В. Г.	25. 05.2006	23. 11.2007	1	–	–
Засуха Т. В.	25. 05.2006	23. 11.2007	–	–	–
Карпачова Н. І.	25. 05.2006	8.0 2.2007	6	2	–
Кириченко Л. Ф.	25. 05.2006	23. 11.2007	1 3	–	–
Ковалевська Ю. С.	25. 05.2006	23. 11.2007	7	3	–
Ковальова Ю. В.	25. 05.2006	23. 11.2007	1	1	–
Кондратьєва Т. В.	25. 05.2006	23. 11.2007	1	–	–
Королєвська Н. Ю.	25. 05.2006	15. 06.2007	9	–	–
Лабунська А. В.	25. 05.2006	14. 06.2007	–	–	–
Левченко К. Б.	25. 05.2006	14. 06.2007	1 5	4	1
Лижичко Р. С.	25. 05.2006	19. 06.2007	–	–	–
Лукаш О. Л.	25. 05.2006	11. 01.2007	3	3	–
Ляпіна К. М.	25. 05.2006	08. 06.2007	1 7	1	1
Матюха В. В.	25. 05.2006	23. 11.2007	7	1	–
Мостіпан У. М.	25. 05.2006	14. 06.2007	–	–	–
Нетецька О. А.	25. 05.2006	23. 11.2007	2	2	–
Прокопович Н. В.	25. 05.2006	08. 06.2007	6	2	–
Самойлик К. С.	25. 05.2006	23. 11.2007	5 6	3 0	1
Семенюк В. П.	25.	12.	–	–	–

	05.2006	09.2006			
Стасів Л. В.	25. 05.2006	23. 11.2007	6	1	—
Тимошенко Ю. В.	25. 05.2006	14. 06.2007	4 2	6	—
Шишкіна З. Л.	25. 05.2006	12. 06.2007	—	—	—
Шустік О. Ю.	25. 05.2006	14. 06.2007	7	1	—
Усього			4 37	1 86	1 7

Джерело: підраховано автором на основі даних офіційного сайту Верховної Ради України - www.rada.gov.ua.

Новою є тенденція до консолідації жінок-депутаток та окремих чоловіків-депутатів задля відстоювання рівних можливостей чоловіків і жінок в питаннях здобуття роботи, освіти, доступу до медицини, участі в суспільно-політичному житті України. 6 грудня 2011 р. було оголошено про створення міжфракційного депутатського об'єднання "Рівні можливості", співголовами якого стали Юлія Ковалевська (ПР), Олена Кондратюк (БЮТ), Ірина Геращенко («НУ-НС»). Всього до складу об'єднання увійшли 15 депутатів різних фракцій: Ольга Герасим'юк, Ольга Боднар, Микола Томенко, Еліна Шишкіна, Борис Тарасюк, Олена Бондаренко, Олексій Плотніков, Уляна Мостіпан, Леся Оробець, Зоя Шишкіна, Ірина Бережна, Ірина Горіна. На сьогодні депутатами-жінками спільно розроблені та подані на розгляд Верховної Ради законопроекти стосовно захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір; захисту прав та інтересів дітей, над якими встановлюється опіка чи піклування, та посилення матеріальної підтримки сімей, у яких виховуються такі діти; участі батьків у додаткових витратах на повнолітніх дітей, які продовжують навчання, та інші.

У Верховній Раді України періоду незалежності не було жодної жінки у вищому керівництві українського парламенту серед спікерів, а також серед заступників Голови Верховної Ради України. Серед голів комітетів Верховної Ради України жінок теж небагато, як і серед заступників голів комітетів. У Верховній Раді України VI скликання намітилася позитивна тенденція щодо збільшення жінок у керівництві українського парламенту – 16 із 36 жінок-депутаток займають керівні посади у парламентських комітетах. Жінки очолюють Комітет з питань охорони здоров'я (Т. Д. Бахтеєва) та Комітет з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва (Н. Ю. Королевська). У Верховній Раді України VI скликання серед жінок-парламентарів немає тих, які би не входили до складу парламентських комітетів, хоча із 27 комітетів у 8-ми жінки-депутатки не представлені (Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики, Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітет з питань національної безпеки і оборони, Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки,

Комітет з питань транспорту і зв'язку, Комітет з питань фінансів і банківської діяльності). Можна стверджувати, що в українському парламенті жінки опікуються не лише питаннями соціально-культурного характеру, які традиційно вважаються «жіночими», вони задіяні і до вирішення справ, які стосуються економічної, міжнародної, правової, аграрної, політичної політики, але традиційно жінки в парламенті не обирають роботу, що стосується питань правоохоронної діяльності, національної безпеки і оборони.

Ширше жінки представлені у представницьких органах влади на місцевому рівні: у 1990 р. серед депутатів місцевих рад жінок було 35,5%; у 1994 р. – 30%; у 1998 р. – 38 %; у 2006 р. – 43,3% жінок [1, с. 105; 2, с. 22]. Тут також спостерігається гендерна піраміда: чим вищий рівень ради народних депутатів, тим менша кількість у ній жінок. Найяскравіше це підтверджується аналізом гендерного складу керівництва місцевих рад народних депутатів. Лише у 5 містах – обласних центрах кількість депутаток перевищила 20%. У 456-ти міських радах різних рівнів підпорядкування головують лише 24 жінки, що становить 5,3% від загального представництва; серед голів рад міст обласного значення – лише 3,9% жінок, у міських радах районного значення – 6,1% жінок, серед голів селищних рад жінки складають 19,2% [4]. На основі матеріалів довідників «Офіційна Україна сьогодні» за 1997, 2003, 2005. та 2007 рр. підраховано, що за ці роки лише чотири жінки очолювали обласні ради. У 2003 р. Т. І. Булавка була головою Дніпропетровської облради, у 2007 р. І. М. Синявська очолювала Житомирську облраду, Т. В. Демченко – Миколаївську облраду, Н. А. Романова – Чернігівську облраду. У керівництві районних рад народних депутатів жінки також складають меншість: у 2003 р. головами районних рад були 6,97% жінок, у 2005 р. – 9,76%, у 2007 р. – 5,98% [6; 3, с. 63-65; 7; 8; 9; 10].

Отже, з часу проголошення незалежності України представництво жінок у Верховній Раді України не досягало 10%, хоча спостерігається тенденція збільшення кількості жінок-депутаток у ВРУ. Проте частка жінок у парламенті є ще не достатньою для утвердження гендерного паритету та проведення гендернозбалансованої державної політики. Також спостерігається принцип гендерної піраміди у законодавчій гілці влади і незначна кількість жінок у керівництві радами народних депутатів усіх рівнів.

Об'єктивна потреба у ширшому залученні жінок до влади і політики обумовлена наступними причинами:

– демократичне суспільство передбачає репрезентативну представленість основних соціальних груп, у тому числі жінок, в органах влади; багато проблем, що стосуються життя і суспільного статусу жінок неможливо розв'язати поза межами державної політики, а хто краще, ніж самі жінки зможуть їх відстояти і втілити у життя;

– жінки внаслідок специфіки свого менталітету, уважніше, з більшою ширістю ставляться до проблем, від яких потерпає наше суспільство сьогодні, зокрема соціокультурних, освітніх;

– недопредставленість жінок у вищих сферах врядування зменшує рівно вдвічі потенціал національної еліти.

Характер поведінки суб'єктів та сам спосіб прийняття рішень може значно оздоровитися, адже було виявлено, що збільшення кількості жінок у складі

державних органів сприяє підвищенню чесності і прозорості влади: «хоча навряд чи можна стверджувати, що жінки від природи є «чеснішими» і «менш корумпованими», ніж чоловіки, збільшення рівня їхньої присутності в органах влади протягом останніх кількох десятиліть у багатьох країнах світу, без сумніву, сприяло підвищенню уваги до питань підзвітності та соціальної справедливості [11, 286]. Водночас слід зазначити, що для забезпечення скільки-небудь істотного впливу в органах влади, потрібна «критична маса» жінок (частка яких має становити щонайменше 30%) [15, с. 7]. Проте лише кількісного збільшення жіночого представництва не достатньо, жінки повинні ясно усвідомлювати свої інтереси і заявляти про свої потреби.

Список використаної літератури

1. *Власенко Н. С.* Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Н. С. Власенко, Л. Д. Виноградова, І. В. Калачова. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
2. Гендерна політика в Україні. Методичний посібник для державних службовців, представників органів місцевого самоврядування та ЗМІ. – Харків : Райдер, 2007. – 44 с.
3. Гендерний аналіз українського суспільства. – К. : ПРОООН, 1999. – 294 с.
4. Гендерні аспекти політичного лідерства обговорили на семінарі для жінок-міських голів [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.auc.org.ua/news/genderni-aspekti-politichnogo-liderstva>
5. *Музер Р. Дж.* Влияние избирательных систем на представительство женщин в посткоммунистических государствах / Р. Дж. Музер // Гендерная реконструкция политических систем / Редакторы-составители сборника: Степанова Н.М., Кириченко М.М., Кочкина Е.В. – СПб. : ИСПГ-Алетей, 2003. – 991 с.
6. Офіційна Україна сьогодні : інформація станом на липень 1997 року / уклад. Г. Андрущак [та ін.]. – К. : К.І.С., 1996. – 502 с.
7. Офіційна Україна сьогодні : Інформація станом на лютий 2003 року. – К. : Український Видавничий Центр, 2003. – 661 с.
8. Офіційна Україна сьогодні : понад 1500 центральних та регіональних установ. Понад 8000 посадових осіб: Інформація станом на квітень 2005 року. ; 8.вид. – К. : К.І.С., 2005. – 708 с.
9. Офіційна Україна сьогодні : понад 1500 центральних та регіональних владних установ: Понад 8000 посадових осіб. – К. : К.І.С., 2007. – 824 с.
10. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.rada.gov.ua
11. *Радіца О.А.* Передумови виникнення корупційних правопорушень у державній службі України / О.А. Радіца // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.6. – С. 283–288.
12. Сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]– Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/>

13. Чикалова И. Гендерная проблематика в политической теории / И. Чикалова // Введение в гендерные исследования : учебное пособие ; под ред. И.А. Жеребкиной. – СПб. : Алетейя, 2001. – Ч. I. – С. 80–107.
14. Handbook on Social Indicators. – New York : UN, 1989 : Studies in Methods. Series F. – № 49. – 166 p.

Стаття надійшла до редколегії 23.04.2013

Прийнята до друку 22.05.2013

PARLIAMENTARY ACTIVITY AS A FORM OF PUBLIC AND POLITICAL ACTIVITY WOMEN IN UKRAINE

Nataliya Oliynyk

Lviv Institute of banking

*The University of banking of National bank of Ukraine,
Department of Social Sciences, Faculty training and retraining
Shevchenko avenue, 9, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: olnata@ukr.net*

The article highlighted the activities of women parliamentary in the Verkhovna Rada of Ukraine and local authorities, analyzed women's representation in top management of the Ukrainian Parliament and a representative government at the local level. Special attention is paid to quantitative and qualitative analysis of the legislative activity of women members of Parliament of Ukraine, the subject submitted bills. In addition, the author provides some arguments on the need for a broader involvement of women in parliamentary activities.

Key words: parliamentary activity, women members of Parliament, legislative activity, Bill.

ДЕПУТАТСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФОРМА ОБЩЕСТВЕННО- ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН В УКРАИНЕ

Наталія Олійник

Львівський інститут банківського дела

*Університета банківського дела Національного банку України
факультет підвищення кваліфікації і перепідготовки
кафедра суспільних дисциплін
пр. Шевченко, 9, 79000, г. Львів, Україна
e-mail: olnata@ukr.net*

Освещена депутатская деятельность женщин в Верховной Раде Украины, органах местного самоуправления, проанализирована представленность женщин в высшем руководстве украинского парламента и в представительных органах власти на местном уровне. Особое внимание уделено количественному и качественному анализу законотворческой деятельности женщин-депутаток Верховной Рады Украины, тематике представленных законопроектов. Автор выделяет отдельные аргументы о необходимости более широкого привлечения женщин к депутатской деятельности.

Ключевые слова: депутатская деятельность, женщины-депутаты, законотворческая деятельность, законопроект.